

Olga Kolenc

Skriti zakladi Furlanskih Dolomitov

Dolina Tramontina

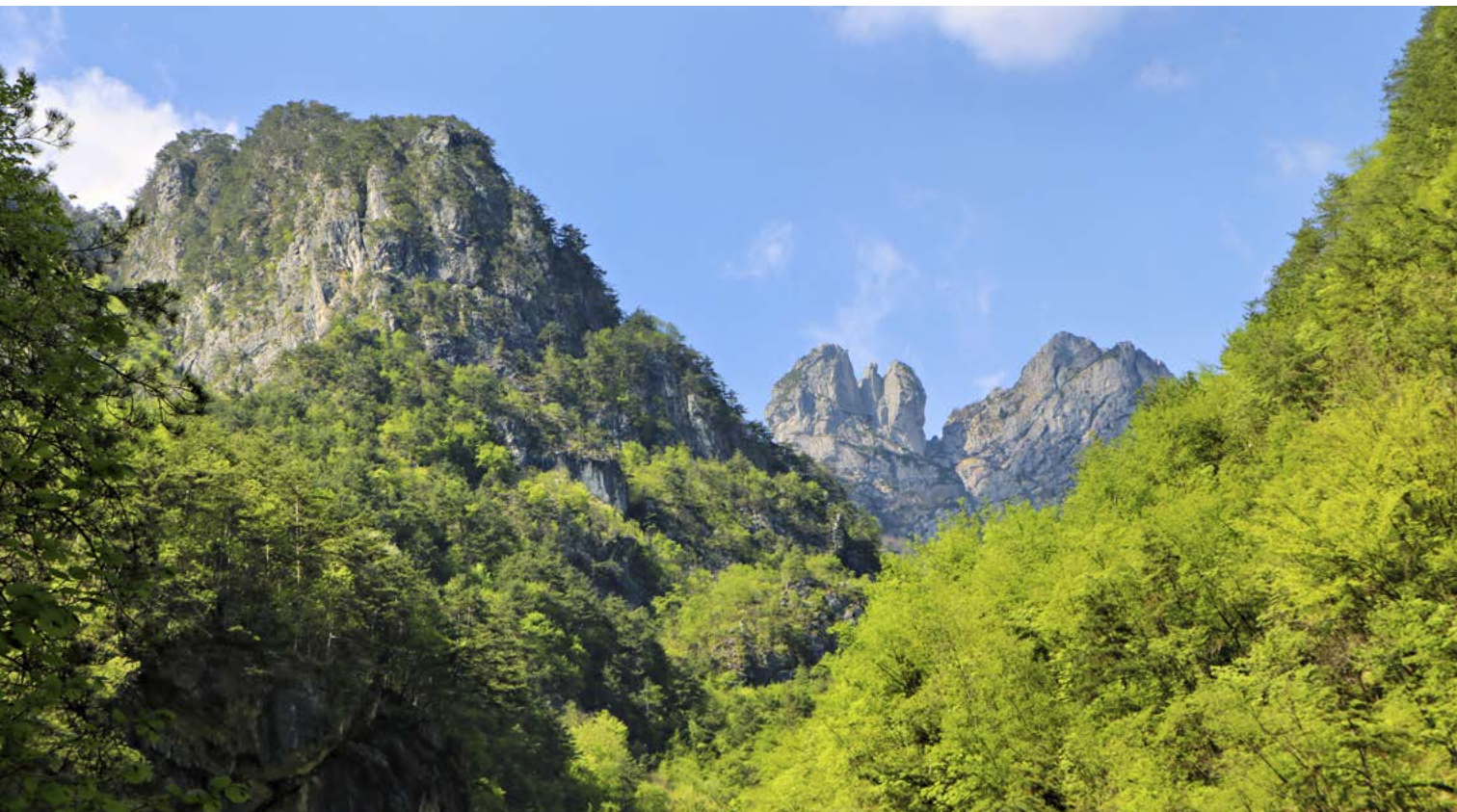
Letošnje prvomajsko vreme je bilo po dolgih letih več kot radodarno. Prvi jutranji žarki so ošinili pobočja Karnijskih Alp in narava je vznemirljivo zadišala po življenju. Zeleni val se je nezadržno širil po grapah navzgor proti vršacem in v golem vejevju razpiral nabreklo popje. Ob takem mimohodu je vsak dan v naravi drugačen in neponovljiv.

Dolina Tramontina, obdana z vršaci Karnijskih Predalp, leži v Furlaniji Julijski krajini, v provinci Pordenone, njen najsevernejši del pa pripada naravnemu parku Furlanski Dolomiti. Kot ena izmed najbolj divjih in nedotaknjenih območij celotnega masiva Dolomitov je zaslužen umeščena na Unescov seznam svetovne dediščine. Ruševine starih naselij vztrajno prerašča čas, a bogata zgodovina tega območja, stara kultura in običaji po zaslugi tistih, ki cenijo vrednote svojih prednikov, ostajajo živi. Čeprav je bil v dolini z zaježitvijo hudournika Meduna v letih med 1962 in 1965 zgrajen jez, celotna dolina pod njim, kot tudi pokrajina ob jezeru ostajata prvinski. Tukaj se čas ustavi, v tišino posegajo le klici ptic in šumenje kristalno čiste vode, ki se globoko pod nami peni med velikimi belimi balvani. Vsak popotnik, ki ga srečaš, se kot stari znanec hitro spusti v prijeten klepet.

*Aquila del
Frascola – kamniti
orel, ki bdi nad
Frascolo.
Foto Olga Kolenc*

Pozze Smeraldine ali smaragdni bazeni

Vstopamo v divjino Furlanskih Dolomitov, v dolino, ki je kot skrit dragulj daleč stran od množičnega planinstva in turizma. Prišlek hitro opazi spoštljiv in oza-veščen odnos do narave, saj razen označenih in vzdrževanih poti ni sledu o človeški dejavnosti. Vse, kar prineseš s seboj, tudi odneseš. Do naravnih bazenov reke Medune, ene izmed najprivlačnejših naravnih znamenitosti v Furlaniji Julijski krajini – Pozze Smeraldine, nas od parkirišča v vasi Tramonti di Sopra, ki je potisnjena na rob ledeniške doline, loči le nekaj kilometrov oziroma okoli štirideset minut hoje. Dostopa z osebnim ali javnim prevozom ni, čeprav cesta to omogoča. Ni koč ali drugih turističnih lokalov, ki bi bili z navalom poletnih sprehajalcev in kopalcev, kljub sodobnim okoljskim standardom, temu ranljivemu okolju v uničujoče breme. Asfaltirano lokalno cesto v zadnjem delu zamenja makadamska in že

smo pri lepo urejenem izviru Sgurlina, kjer si pred odhodom na turo lahko natočimo čisto izvirsko vodo. Za spust do prvih tolmunov sledimo oznaki na levi, za vzpon do jezera Ciul pa nas oznaka 386 usmeri navzgor, na desna pobočja reke Medune. Po udobni mulatjeri hitro dosežemo krajši jekleni most in opazujemo slap, ki ga ustvarja potok iz doline Fisar. Pot se počasi dviga malce navzgor, malce navzdol; pod nami se odstira razgled na smaragdno zelene naravne bazene, do njih pa vodi več odcepov. Barva nežno zelenega mladega listja, ki odseva v vodi, še posebno ob popoldanskem soncu, stopnjuje kontrast in o pravljični idili v tem edinstvenem okolju lahko govorimo samo v presežnikih.

Hudournik Meduna je na poti skozi čas in različne naravne procese erodiral in izdolbel spektakularen kanjon, ki ga kot enega najbolj osupljivo lepih krajev imenujejo tudi čudež narave. Britanski časopis *The Guardian* je leta 2014 Pozze Smeraldine uvrstil na četrto mesto najlepših naravnih bazenov v Italiji. Jasno mi je bilo, da bi samo za raziskovanje in fotografiranje potrebovala vsaj dan ali dva. Ker pa človek ne more biti istočasno na dveh koncih, sva se s hčerko Natalijo hvaležno zadovoljili z razkošjem razgledov in si tako oplemenitili izbrano turo. Hoja pod okriljem mladih listavcev je bila prijetna, ob nižjih jutranjih temperaturah pa tudi sončni žarki niso bili odveč. Po prečkanju suhe struge potoka nas velika tabla opozori na najlepši vrh nad dolino – Aquila del Frascaola, 1616 m. V obliki treh robustnih skalnih vrhov spominja na velikega orla, ki bo pravkar vzletel.

Do zapuščenih vasic Frassaneit

Pod močnimi vtisi prebujajoče se narave in v potu obraza čas in misli tečejo drugače. Na določeni višini mešani gozd skoraj povsem zastre pogled na grapo, bučanje vode se počasi oddaljuje in naposled potihne. Po šestih kilometrih dosežemo zapuščeni vasi Frassaneit di Sopra in Frassaneit di Sotto, od katerih so ostale le še ruševine. Gozd se je vrnil na dvorišča, samozavestno zakoračil čez pašnike in nekoč negovane vrtove. Mlada sloka drevesa so se vselila v bivalne prostore brez streh, oken in vrat, bršljan in drugo rastje pa pod roko nepremagljivega mojstra narave obrašča zidove.

Ob pogledu na takšne prizore vselej čutim nekaj, kar še ni dorečeno. Tisto "nekaj" ostaja, vse dokler zadnji kamen, ki je nekoč gradil dom, ne leže po svoje in se znova pridruži materi zemlji. Ljudje so pomrli ali odšli za pljuskom, ki ga prinašajo neustavljive spremembe, njihov odtis v prostoru in času pa počasi blede. Nekje med režami ruševin so varno skrita gnezda prezgodaj prekinjenih sanj. Ko človek z rodno zemljo na podplatih zapušča dom, se vedno ozira nazaj tudi še potem, ko ta izgine iz vidnega polja. V takšnih trenutkih pomislim na znanje, ki ga je človek v bitki za preživetje nadgrajeval ter ga predajal naslednjim rodovom. Razvili so popoln sistem preživetja in poznali modrosti, ki jih ne uči nobena šola. Iz naravnih elementov,

kot sta kamen in les, so si postavili domove in na ognjiščih zakurili ogenj.

Po podatkih, ki jih najdemo na spletu, jim je pred stoletji glavni kruh prinašala sečnja lesa, ki so ga takrat uporabljali za gradnjo beneških galej, ter lokalna proizvoda sivo sukno Tramontino (il panno grigio tramontino), izdelano iz domače volne, in ovčji sir. Velike hlode lesa so v dolino prevažali na nekakšnih saneh, lažje kose pa so moški nosili na ramah. Za prenos bolnih in mrtvih v dolino so imeli posebne, doma izdelane lesene pripomočke, včasih so jih na nekakšnem stolu prenašali tudi na hrbtih.

V vasi je v začetku 20. stoletja živelo okoli šestdeset prebivalcev. Izročilo pravi, da so ob nedeljah vsi prebivalci odšli k maši v dolino, obenem pa so maslo in različne sire menjavali za sladkor in sol. Moški so odšli v gostilno v Tramontinu in včasih tam ostali vse do naslednjega dne. V Frassaneitu ni bilo gostiln, doma so imeli le sirotko, žganje pa so uporabljali le kot zdravilo. Kljub težkemu življenju so se znali zabavati. Ob praznikih so se družili na trgu, kjer so ob zvokih harmonike in starega gramofona tudi plesali.

Kraj je bil naseljen do okoli leta 1950, zaradi težke dostopnosti je stari način življenja povozil čas, ljudje so se izselili in vas je propadla. Danes stoji le še osnovna šola, ki je preurejena v bivač. Na veliki spominski plošči najdemo zanimive podatke. Šola je nazadnje obiskovalo dvanajst učenk in učencev, poučevala pa jih je učiteljica Domenica Crozzoli (1889–1971), ki je v tem odmaknjenem hribovju vztrajala kar dvajset let. Prostor so ogrevali s pečjo na drva, in sicer tako, da so učenci vsako jutro s seboj prinesli vsak po eno poleno.

*Ruševine
zapuščene vasi
Frassaneit di Sopra
Foto Olga Kalenc*

Na južnem pobočja Cime Zuviel je zacvetel Froelichov svišč. Foto Olga Kolenc

V spodnjem delu doline Canale di Meduna potoka Meduna
Foto Olga Kolenc

Nekje za temi zidovi je nastala pred kratkim na novo odkrita okusna mesna kroglica iz sušenega lokalnega mesa, imenovana *pitina*, ki jo danes najdemo na manjih prestižnih restavracij.

Uzpon do jezera Ciul

Pri velikem balvanu zapustimo pot z oznako 386 in sledimo oznaki 398, ki vodi do jezera Ciul. Za zadnjo ruševino v Frassaneit di Sopra se mulatjera precej strmo spušča navzdol proti strugi reke Medune. Znova zaslišimo šumenje vode, zračen gozd pa odstira pogled na del doline ter na okoliške vršace, ki jih zeleni val še ni dosegel. Počasi znova pridobivamo višino, mulatjera ponekod prehaja v precej ozko in izpostavljeno stezo, ki obide celotna južna pobočja Cime Zuviel. Na soncu izpostavljenih obronkih je pravkar zacvetel Froelichov svišč (*Gentiana froelichii*), ki je v bogatem rastlinskem svetu Naravnega parka Furlanskih Dolomitov le ena izmed številnih endemičnih vrst.

Zadnji del poti se mi je kljub gibanju v edinstvenem okolju prav zaradi vzponov in spustov kar vlekel in vlekel. Malo zaradi sonca, ki se je upiralo v konte, malo zaradi spomladanske utrujenosti in pošteno povedano, tudi zaradi pomanjkanja prave kondicije. Sicer majhno višinsko razliko od izhodišča do cilja moramo pomnožiti z dvojko. Prvi pohodnik, ki sva ga srečali,

naju je potolažil, da ni več daleč, a to je bila zgolj tolažba. Počutila sem se kot preležani medved, ki je pravkar zapustil brlog in se zdaj čudi soncu. Išče zdravilnih zeli, da mu poženejo krvni obtok, ter vodo, ki se kot osvežilni, nežno zeleni koktajl zrcali globoko v grapi.

Misel na tri skrivnostna legendarna bitja, kot so Maciarul, Badalescu in Faeli iz doline Tramontine, o katerih sem brala pred odhodom, podoba mistične krajine še poglobi. Prvi je bil majhen sramežljiv možic z dolgimi lasmi in brado, njegov dom so bili gozdovi Tramontine. Drugi je bil imaginarno bitje, ki je v podobi ogromne strašljive ptice v iskanju plena preletavala okoliške gore. Edini resnični lik je bil za ženske privlačni Faeli, ki se je zaradi nesrečne ljubezni v tej dolini odločil za življenje puščavnika.

Končno sva le prišli do umetnega jezera Ciul, ki se razcepi na Canal Grande di Meduna in na Canal Piccolo. Ujeto med strmimi, večinoma z listavci poraščenimi bregovi okoliških vrhov, je samevalo v tišini.

Ob umetnem jezeru Ciul je hidroelektrarna.
Foto Vladimir Habjan

Mlado, na pol razprto listje je skupaj z modrino neba, čez katero so se počasi že začeli razpredati beli oblaki, pokrajino dodatno oplemenitilo s paletto nežnih barvnih odtenkov. Čeprav nadvse obožujem vodo in se večkrat šalim, da bi lahko živela kot dvoživka, mi pogled na umetna jezera iz neposredne bližine vselej vzbuja neprijetne občutke.

Zaman sem se ozirala naokrog; nikjer sledu o kakšni ponudbi; človek svoj jaz zaradi stalne potrebe po užitkih težko zadosti. Po naporni turi bi se vsekakor prilegla dobra kava ali vrček piva, a vse gurmanske in pivske želje lahko tu zgoraj zadovolji le tisto, kar imamo v nahrbtniku, in prav je tako. Končno so se pojavili še trije obiskovalci in takoj mi je bilo jasno, da v tej divjini kljub prvomajskim praznikom in tudi sicer gneče ni. Povlekel je hlad in treba je bilo izvleči anorak. Jezero je lahko naš cilj, pot pa lahko poljubno podaljšamo oziroma nadaljujemo po udobni stezi, ki se tudi nad jezom še naprej drži desnega brega. Mimo potoka Val Curta prispemo do brvi, po prečkanju le-te pa lahko, glede na višino vodostaja, vidimo ruševine potopljene vasi Selis.

Misel na vzpone in spuste, ki nas čakajo ob sestopu v Tramonti di Sopra, ni bila ravno navdihujoča. Tik pod jezom sva srečali nekaj popoldanskih pohodnikov in

vsi so naju spraševali, kako daleč je še do cilja. Najinemu tolažilnemu odgovoru je sledil spontan smeh in hkrati tiha tolažba, da za utrujenost le ni kriva samo moja pomanjkljiva kondicija. Po vrnitvi v dolino sva se spustili do tolmunov reke Medune, kjer sva občutili njen hlad in se čudili pogumnemu kopalcu.

Čeprav ture nisva nadaljevali do potopljene vasi, mi je aplikacija po prihodu na parkirišče – tudi zaradi dodatnega gibanja ob iskanju najboljših posnetkov – odmerila 24,5 prehojenih kilometrov oziroma slabih 34.000 korakov. ●

*Smaragdni bazeni/
Pozze Smeraldine
Foto Olga Kolenc*

Dolina Val Tramontina

Italija, Furlanija Julijska krajina, Regionalni naravni park Furlanski Dolomiti

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot

Planinska pot (mulatjera) od vasi Frassaneit di Sopra do jezera Ciul v zgornjem delu mestoma preide v izpostavljeno pot, ki je v mokrem nevarna za zdrs.

Oprema: Običajna planinska oprema, dovolj tekočine, zaščita pred soncem in klopi

Višinska razlika: Pribl. 500 m (seštevek vzponov in spustov)

Izhodišče: Tramonti di Sopra, 416 m. Pripeljemo se po cestni povezavi Kranjska Gora–Trbiž–Tolmeč–Villa Santina, kjer zavijemo levo proti Ampezzu. V kraju Medis tik pred mostom zavijemo z glavne ceste levo proti prelazu Rest (oznaka). Cesta se spusti do reke Tilment, nato pa se ozka in vijugasta dvigne čez prelaz proti dolini Val Tramontina v Tramonti di Sopra. V kraju pri cerkvi sledimo oznakam levo (Pradiel, Lago del Ciul ...). Tu lahko tudi parkiramo ali pa nadaljujemo po ozki asfaltni in makadamski cesti. Parkiramo pred zapornico. Do sem z juga pridemo po italijanski avtocesti, ki jo zapustimo v Vidmu. Vozimo zahodno skozi Spilimbergo v Meduno, od tam pa severno po dolini Tramontina do izhodišča.

Časi: Izhodišče–jezero Ciul–izhodišče 5–7 h

Sezona: Najlepše je v marcu, drugače vso kopno sezono.

Vodnik: Ivo Pecile, Sandra Tubaro: *I sentieri dell'acqua*. Editrice Co. EL., 2008.

Zemljevid: Val Tramontina – Val Cosa – Val Meduna – Val d'Arzino, Tabacco 028, 1: 25.000

Opis: Celoten opis ture, ki poteka iz vasi Tramonti di Sopra do jezera Ciul, je v prispevku.

